

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
У ФОРМУВАННІ СТУДЕНТСЬКОГО ЛІДЕРСТВАTHE ROLE OF INNOVATIVE TEACHING METHODS
IN THE FORMATION OF STUDENT LEADERSHIP

Лідерство є багатовимірним і безперервним процесом розвитку професійних і особистісних рис здобувача освіти. Розвиток студентського лідерства в умовах сучасної освіти й наявних соціальних реалій є наріжним каменем підтримки здобувачів у процесі їхньої повноцінної соціалізації та виховання їх як активних громадян. Лідерство в широкій інтерпретації є комплексом навичок, щоб адаптуватися до змін, продукувати творчі ідеї й реалізовувати творчі рішення, використовувати й розвивати власний потенціал свої та працювати в команді задля загального успіху. Мета статті полягає в дослідженні ролі інноваційних методів навчання у формуванні студентського лідерства. Поетапна реалізація цієї мети містила аналіз наукової літератури з теми, особливо іноземних джерел за останні п'ять років, оскільки за кордоном теорія лідерства розробляється й імплементується у вищій школі інтенсивніше, ніж поки що на теренах України. Студентське лідерство окреслене в парадигмі сучасних реалій освіти та суспільного життя й із перспективою на майбутнє (у ракурсі future readiness), резистентності до труднощів, невдач та з акцентом на вмінні працювати в команді, не втрачаючи власну індивідуальність та особисту траєкторію розвитку. Глибокий аналіз проблеми формування студентського лідерства дав змогу виокремити інноваційні методи, націлені на формування студента-лідера (методи розвитку самолідерства, методи розвитку комунікативних навичок, ігрові рольові методики, робота в групах, методи на основі інтерактивної моделі навчання, методи стимулювання когнітивної активності студентів). Принципами формування лідерства названо розширення різновидів навчальної діяльності та розширення навчального часу, застосування диференційованого підходу та мінімізацію традиційних запам'ятовувальних методик, активну взаємодію й синергію всіх учасників педагогічного процесу, залучення соцмереж, інтернет-платформ для розвитку навичок саморепрезентації, залучення аудиторії однодумців і, як наслідок, полегшення процесу втілення ідей студента-лідера. Намічено основні тенденції в підходах до управління студентським лідерством. Зокрема, наголошено на перевагах моделі трансформаційного лідерства. У розвідковій зазначеній темі статті пропонується зосередитися на емпіричному застосуванні окреслених теоретичних моментів формування лідерства, розробці стратегій лідерства окремими вишами та розробці теми комунікаційних навичок у структурі підготовки студента-лідера.

Ключові слова: лідерство, розвиток лідерства, студент-лідер, інноваційні методи навчання, трансформаційне лідерство.

Leadership is a multidimensional and continuous process of development of professional and personal traits of an education seeker. The development of student leadership in the conditions of modern education and existing social realities is the cornerstone of supporting students in the process of their full socialization and education as active citizens. Leadership in a broad interpretation is a set of skills to adapt to changes, produce creative ideas and implement creative solutions, use and develop one's own potential and work in a team for common success. The purpose of the article is to investigate the role of innovative teaching methods in the formation of student leadership. The step-by-step implementation of this goal included an analysis of scientific literature on the topic, especially foreign sources over the past five years, since the theory of leadership is developed and implemented in higher education abroad more intensively than in Ukraine. Student leadership is outlined in the paradigm of modern realities of education and social life and with a perspective for the future (in the perspective of future readiness), resistance to difficulties, failures and with an emphasis on the ability to work in a team, without losing one's own individuality and personal development trajectory. A deep analysis of the problem of forming student leadership made it possible to single out innovative methods aimed at forming a student-leader (methods of self-leadership development, methods of developing communication skills, game role-playing methods, work in groups, methods based on an interactive learning model, methods of stimulating students' cognitive activity). The principles of leadership formation include expanding the variety of educational activities and expanding educational time, using a differentiated approach and minimizing traditional memorization methods. In addition, active interaction and synergy of all participants in the pedagogical process, involvement of social networks, Internet platforms for the development of self-representation skills, involvement of like-minded audiences and, as a result, facilitating the process of implementing the student-leader's ideas. The main trends in approaches to the management of student leadership are outlined. In particular, the advantages of the transformational leadership model are emphasized. In the development of the specified topic of the article, it is proposed to focus on the empirical application of the outlined theoretical points of leadership formation, the development of leadership strategies by individual universities, and the development of the topic of communication skills in the structure of student-leader training.

Key words: leadership, leadership development, student-leader, innovative teaching methods, transformational leadership.

УДК 378.035.04

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.2.24>

Турчин Т.М.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки,
початкової освіти
та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

Жумбей М.М.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
і країнознавства
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Гришук М.І.,

канд. біол. наук, доцент,
доцент кафедри анатомії людини
Івано-Франківського національного
медичного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Лідерство є однією з найбільш досліджуваних векторів уваги соціальних наук [1], проте знання про процес формування лідерства як сукупності характеристик, що роблять людину хорошим лідером (визначення згідно з Cambridge Dictionary), усе ще обмежені. Лідерство як концепт має соціальну природу, а тому значний вплив на характеристику лідера й, відповідно, запит на особистість із такими навичками, здібностями, що можуть визначатися як лідерські, є суспільно детермінованим. Хоча у своїй основі багато лідерських рис усе ж залишаються незмінними в різні часи історії людства.

Водночас варто говорити про роль навчальних методів, які дають змогу студентам якщо не стати лідером (якими би не були засоби навчання, а лідерство все одно залишається винятковою позицією порівняно із рештою – нелідерами, тобто в якомусь сенсі підлеглими чи аутсайдерами). Якраз методи навчання лідерства є динамічно змінюваними. Розвиток дискусії про природу лідерства, заглиблення в особливості його формування загалом та в різних соціальних, національних контекстах, на різних етапах становлення особистості тощо має важливе значення для виховання лідерських якостей. Лідерство ж має особливе значення для учасників ринку праці XXI століття, який потребуватиме якісного управління людьми, сформованості емоційного інтелекту (англ. *emotional intelligence* – здатність розуміти власні емоції та емоції людей довкола й керувати власними й чужими емоційними станами) та інших пов'язаних з лідерством навичок. Розвиток лідерства стосується досвіду, навчання та можливостей для зростання, які допомагають лідеру здобути знання й навички, необхідні для успіху на керівних посадах і вже під час навчання – стати лідером у студентському колективі. Для того, щоб більше молоді могло відповідати ролі лідера, необхідне системне ставлення до цього питання. Один із аспектів полягає в тому, що потрібно починати готувати майбутніх фахівців-лідерів уже на початкових етапах навчання, узагальнюючи набуті лідерські компетенції і конкретизуючи їх відповідно до професійної сфери діяльності вже на етапі навчання у вищій школі.

Утім, на практиці не завжди вдається реалізувати теоретично продуманий зміст стратегії формування лідерських якостей студентів [1]. Справжніми лідерами в дорослому житті можуть стати лише одиниці студентів. Натомість набуті лідерських якостей може значно ширше число здобувачів вищої освіти. У такому разі лідерські якості є тотожними до уявлення про риси характеру, уміння й навички, які є невід'ємними компонентами успішно реалізованої, самодостатньої особистості, адаптованої до життя у визначених соціокультурних умовах і такої, що має потенціал швидко пристосовуватися до змін чи навіть самостійно задавати деякі тренди (лідер – це завжди новатор). Відповідно до теми статті необхідно

конкретизувати значення терміна «інноваційні методи». Отже, у сучасній науковій літературі інновації у викладацькій практиці розглядають як практики, які відхиляються від традиційної лекційної моделі та спрямовані на розвиток навичок високого рівня у студентів [2; 3], а також становлять відносно нові й ефективні способи викладання, котрі сприяють інтенсифікації й модернізації освітнього процесу, розвиваючи творчий підхід і особистісний потенціал здобувачів [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У зв'язку нестабільним, динамічно змінюваним соціальним середовищем більше уваги приділяється інноваційним способам розвитку лідерства, зокрема самолідерства, як засобів підготовки до майбутніх викликів, де лідерство буде навичкою, необхідною напевно в умовах невизначеності [1; 2]. Українські автори розглядають проблему формування студентського лідерства у межах інтеграції вітчизняної системи освіти у вищій школі до європейських тенденцій, основою чого є процес реформування, спрямований на увідповіднення освітнього процесу вишів до запитів та потреб особистості [4; 5]. Дослідження закордонних авторів [1; 2] показують високу потребу студентів у розвитку лідерських компетенцій. Застосування інноваційних методів навчання для розвитку лідерства можна розглядати як підхід, орієнтований на студента. Французькі вчені Ноємі Ле Донне, Пабло Фразері та Гійом Буске, розглядаючи й апробуючи інноваційні методи з формування лідерських компетенцій серед студентів, відзначають принципи активного навчання, підвищення когнітивної активності та розширення спектру навчальної діяльності студентів (англ. *enhanced curricular activities*) [2]. Результати показують, що стратегії когнітивної активації та, меншою мірою, стратегії активного навчання сильно пов'язані з досягненнями студентів в опануванні навчальних дисциплін та у вибудові рис впевненості, креативного підходу до навчання та якостей лідера, що всі між собою пов'язані [6–10]. Відзначається суттєве послаблення ефекту від застосовуваних методик, якщо студент походить із несприятливого соціально-економічного середовища [10].

Отже, на формування студентського лідерства впливає, окрім зусиль викладацького складу, низка інших чинників, взаємодія з якими суттєво утруднює систему аудиторної й позааудиторної діяльності, націленої на виховання лідерів. Помічено також, що представники одного педагогічного колективу здебільшого поділяють однаковий підхід до викладання, що вказує на те, що стратегії викладання є частиною «культури викладання» у ЗВО загалом чи принаймні окремих його структурних підрозділах. Щоправда, таке формулювання досить відносне й почасти надто узагальнене, але є сенс на рівні адміністрації вишів заохочувати використання методик формування лідерства з метою підготовки конкурентно здатних (наділених лідерськими

якостями, future-ready) спеціалістів. І. Краснощок категоризує формування лідерських якостей студентів пріоритетне завдання виховної діяльності куратора академічної групи [5]. Далі С. Гарсія з-посеред інших членів викладацького складу університетів виокремлює вплив наукових керівників на студентів [12]. Така думка дослідників цілком вміщується у парадигму ідеї про трансформаційне лідерство – стиль лідерства, який може надихнути на позитивні зміни тих, хто йде за лідером (автори – Б. М. Басс і П. Штайдлмаєр [13]). Трансформаційні лідери, як правило, енергійні, сповнені ентузіазму та пристрасні до своєї справи. Ці лідери не тільки зацікавлені в результаті своєї діяльності та активно, практично залучені до процесу. Концепція саме трансформаційного лідерства базується на активному прагненні лідера допомогти кожному члену групи досягти успіху, отже, теж стати лідером [8], а також є дотичною до ідеї розподіленого лідерства [14; 15].

Загалом лідерство є настільки комплексним педагогічним завданням, що неодмінно вимагає синергії всіх ланок навчально-виховного процесу у виші у поєднанні з високою мотивацією, активністю та вольовими якостями в крокуванні до лідерства самих здобувачів освіти. Саме таку аксіому пропонується взяти як відправну точку в представленому дослідженні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі здійсненого огляду літератури з теми треба відзначити, по-перше, постійну актуальність теми формування студентського лідерства, що зумовлено необхідністю адаптувати педагогічні стратегії відповідно до умов сьогодення, розширенням спектру інформаційно-комунікаційних технологій, а також зміщенням фокусу уваги зі сприйняття лідерства як виключної позиції до установки на те, що сучасний соціум буквально від кожного здобувача вищої освіти вимагає мати лідерські якості задля самореалізації (особистісної, професійної). По-друге, у наукових розвідках автори часто зосереджуються на якомусь одному методу педагогічної взаємодії з метою виховання студента-лідера, тоді як бракує узагальнювальних праць, у яких би давався аналіз перевіреним емпірично й найбільш дієвим на сьогодні методам формування лідерських якостей.

Мета статті – дослідити роль інноваційних методів навчання у формуванні студентського лідерства. Поставлена мета передбачає реалізацію низки дослідницьких завдань: 1) аналіз наукової літератури з теми, де теоретично та емпірично досліджено проблему лідерства загалом і проблему студентського лідерства зокрема; 2) окреслити студентське лідерство у парадигмі сучасних реалій освіти та суспільного життя й із перспективою на майбутнє (у ракурсі future readiness); 3) виокремити інноваційні методи, націлені на

формування студента-лідера, наголосити на їхній функціональній ролі у освіті сучасного здобувача вищої освіти; 4) намітити основні тенденції в підходах до управління студентським лідерством.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення підходів до викладання в найбільш широкому сенсі дає змогу виокремити два типи навчальних практик. Перший охоплює традиційні, або трансмісійні (репродуктивні, відтворювальні) практики, де акцент робиться на особистості викладача, а навчання переважно здійснюється через лекції, практичне закріплення та повторення матеріалу. Інший тип навчання передбачає підхід, орієнтований на студента. Основна увага тут приділяється розвитку аналітичного та критичного мислення, самодослідження, активного пізнання й самопізнання, навичок співпраці з учасниками навчального процесу з метою вирішення спектру наявних та модельованих (спровокованих з педагогічною метою) проблем. Якщо традиційна модель навчання більше пов'язана із завданнями виконання навчальних програм, що вимагає запам'ятовування й систематичного повторення, то підхід, орієнтований на здобувача освіти, використовується більше для формування компетенцій, які вимагають демонстрації навичок мислення вищого рівня та співпраці, а отже, найбільше відповідають меті формування студентського лідерства. У зарубіжній науковій літературі такі педагогічні практики дістали назву «розширених активностей» (англ. *enhanced activities*). У межах їх застосування студентам надається більше часу для осмислення, а також створюються особливі можливості для співпраці.

На основі проаналізованого матеріалу доцільно виокремити такі інноваційні методи й підходи до формування студентського лідерства, як:

1) *методи розвитку самолідерства* (само-рефлексія, розвиток самосвідомість й інтересу до самопізнання; визначення бажаного досвіду; прийоми конструктивного мислення та ухвалення рішень; планування та постановка цілей; оптимізація мотиваційних установок; побудова й використання студентом власної «соціальної екосистеми» – активний пошук підтримки для цільової поведінки в соціальному, організаційному, громадському, політичному та фізичному середовищі, мобілізація соціальної підтримки);

2) *методи розвитку комунікативних навичок* – комунікативні тренінги, участь у конференціях, відкритих дискусіях, ведення власних блогів та просування студентами власної сторінки в соцмережах, спеціальні професійні психологічні тренінги з розвитку лідерства;

3) *ігрові рольові методики* (багато сайтів пропонують спеціальні ігрові методики для розвитку лідерських якостей, наприклад, Project Manager Website [9]);

4) *робота в групах* з метою навчання принципів розподіленого лідерства (англ. *shared / distributed leadership*) – робота в так званій екосистемі лідерів;

5) *методи на основі інтерактивної моделі навчання* (наприклад, інтеграція в навчальне середовище методів відомого Interactive Leadership Training авторства Джима Кузеса й Баррі Познера [11]);

6) *методи стимулювання когнітивної активності студентів* (проблемне навчання, активізація уваги й пошукової діяльності; тривимірність аспектів ефективного аудиторного навчання: «управління групою» + «атмосфера підтримки» + «когнітивна активація» [10]).

Використання названих методів доцільно імплементувати на основі принципів:

1) *розширення різновидів навчальної діяльності та розширення навчального часу* (expanded learning activity & time – зокрема, через використання можливостей асинхронної взаємодії);

2) *застосування диференційованого підходу та мінімізація традиційних запам'ятовувальних методик*;

3) *активна взаємодія* студентів молодших курсів зі студентами-старшокурсниками, представниками студентських профкомів, громадськими активістами, участь у житті університету й міста, розвиток активної громадянської позиції здобувачів освіти;

4) *залучення соцмереж, інтернет-платформ* для виховання в студентів уміння саморепрезентації (наприклад, у межах реалізації творчих чи громадських проєктів).

Усі виокремлені нами методи й поняття відповідають поняттю про «6Cs» (шість навичок англійською починаються із літери «с»), яке усталилося в зарубіжному дискурсі про освіту XXI століття [16; 17] й необхідні компетенції, що повинні стати епіцентром педагогічної уваги: критичне мислення, співпраця, спілкування, креативність, культурна й громадянська обізнаність і виховання характеру (англ. *character education*). Останнє передбачає навчання звичок мислення та моделей поведінки, які допомагають людям жити та працювати разом: у сім'ї, колі друзів, сусідів, у межах громади та нації, цілого світу.

В умовах демократизації життя й утвердження принципів толерантності, інклюзивності у побудові суспільних відносин прогнозоване зростання попиту на лідерів менеджерської моделі поведінки, те ж згадуване нами розподілене лідерство. Воно передбачає високу пластичність, варіативність підходів до вирішення проблемних завдань, знаходження правильних рішень в нетипових практичних ситуаціях, готовність працювати над саморозвитком і вихід із зони комфорту (англ. *professional flexibility*). Тоді як зосередження на когнітивних навичках нижчого рівня (запам'ятовувальні практики) з високою вірогідністю є шкідливим для студентів, оскільки майбутня робота за спеціальністю в сучасному соціумі

вимагатиме навичок співпраці та вирішення проблем різного ґатунку. Практики когнітивної активації можна розглядати як такі, де є стабільний запит до студентів мислити критично, щоб знайти відповідь на питання та рішення для виконання поставлених завдань. Розширені різновиди діяльності – це ті, у яких студентам дається змога більше співпрацювати і які є технологічно збагаченими.

Достатньо інноваційним і принципово важливим аспектом формування лідерства здобувачів вищої освіти є аксіома щодо необхідності залучення до лідерських практик абсолютно всіх студентів, а не лише тих, які на момент навчання в університеті вже мають і безпосередньо проявляють здібності до лідерства. Це відповідає думці про запит сучасного й майбутнього ринку праці й соціуму загалом на особистість із лідерськими якостями з метою конкурентоспроможності, полегшення процесів соціалізації у постмодерному інформаційному світі.

Інноваційність методів формування студентів лідерів починається з прогресивного світогляду й професіоналізму всього колективу викладачів, представників адміністрації ЗВО, який взаємодіє зі студентами. Тому в цьому ракурсі найбільш релевантно говорити про згадуване в аналізі літератури трансформаційне лідерство. Імплементатори цієї ідеї, представники персоналу ЗВО, з високою ефективністю працюють на формування студентського лідерства, якщо власним прикладом стимулюють та надихають здобувачів як на досягнення прогресивних результатів навчальної діяльності, в опануванні фаху, так і на розвиток особистісних якостей. Трансформаційні лідери-викладачі допомагають студентам рости професійно, особистісно та розвиватися в лідерів.

Принципами дії трансформаційного лідерства є:

– інтелектуальне стимулювання студентів: викладачі-трансформатори кидають виклик традиційному статусу-кво викладача й вибудовують взаємини на основі колаборації; заохочується творчість здобувачів, проєктна робота та дослідницька діяльність; використання передових технологій організації навчального простору на протигагу традиційній аудиторній роботі з акцентом на репродуктивні методики;

– індивідуалізований підхід: підтримка та заохочення кожного студента, особливо якщо останньому бракує сміливості проявляти власні лідерські якості; заохочення паритетних і толерантних стосунків; безпосереднє визнання викладачем унікального внеску кожного студента у створену модель співпраці;

– надихаюча мотивація: акцент на дрібних поступових успіхах, система заохочення й похвали, щоб допомогти студентам відчути пристрась до навчання й стимулювати мотивацію для досягнення цілей;

– ідеалізований вплив: трансформаційний лідер як приклад для цілеспрямованого й мимовільного наслідування, лідеру-викладачеві довіряють, його якого поважають студенти, поділяючи його ідеали.

Бути трансформаційними лідерами для студентів можуть не лише викладачі, але й студенти-старшокурсники, успішні представники професії, які співпрацюють із вишем. Але якщо особливо вплив останніх є переважно епізодичним, то вплив професорсько-викладацького складу на майбутніх студентів-лідерів є постійним, а тому надважливим.

Висновки. Отже, сьогодні студентське лідерство в науковій літературі категоризується як рупор якісних соціальних трансформацій та запорука готовності здобувачів вищої освіти до повноцінного успішного життя в соціумі. Формування лідерства в широкому сенсі є інклюзивним процесом: воно позбавлене застарілого акценту виключно на «сильних студентах», а програми розвитку лідерства (на кшталт тієї, що представлена у відкритому доступі на сайті Університету Сент-Клауда (США) – Student Leadership Development Model) розробляються для посилення розвитку лідерських якостей у всіх студентів. Лідерство розглядається як процес, а не як стала категорія, і прямо пропагує згадані в статті навички 6Cs.

Серед наявних моделей лідерства особливо релевантною уявленню про лідерство як таке й сучасним педагогічним тенденціям у вищій школі вважаємо модель трансформаційного лідерства, яка описана в поданій статті на основі здійсненого аналізу питання. Центральною ідеєю в реалізації ідеї «студент-лідер» має стати командна позиція всього викладацького й адміністративного складу ЗВО. Ефективне формування студентського лідерства починається з особливої філософії ставлення до студента на засадах рівності й партнерства. Але ця філософія має проектуватися в конкретну стратегію й належно стимулюватися та отримувати адекватне фінансування з боку адміністрації закладу. Спектр інноваційних методів навчання лідерства постійно оновлюється відповідно до емпіричного досвіду викладання у вищій школі та технічних можливостей.

Подальшими напрямками дослідження є практичне застосування окреслених методик і принципів (їх презентація у формі case studies), розробка й апробація власних стратегій лідерства університетами. Також вважаємо за доречне особливо увагу приділити фактору комунікації як найважливішої складової лідерства. Тому такі дисципліни, як лінгвістична прагматика, теорія й практика соціальних комунікацій, практична риторика тощо, будуть корисними інструментами формування лідерства серед студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Skarbaliene A., Minelgaitė-Snaebjornsson I. Application of innovative methods for students' leadership development. *Vadyba*. 2017. Vol. 1. P. 9–14.
2. Le Donné N., Fraser P., Bousquet G. (2016). Teaching strategies for instructional quality: Insights from

the TALIS-PISA link data. *OECD Education Working Papers*. No. 148. Paris : OECD Publishing.

3. Huda M., Anshari M., Almunawar M. N., Shahrill M., Tan A., Jaidin J. H., Masri M. Innovative teaching in higher education: The big data approach. *TOJET*. 2016. P. 1210–1216.

4. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Альохіна Н. В. Формування лідерських якостей студентів на основі іноваційних методів навчання. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2016. № 7. С. 34–37.

5. Краснощок І. П. Формування лідерських якостей студентів як завдання виховної діяльності куратора студентської групи. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2021. № 194. P. 144–150.

6. Waruwu H., Asbari M., Purwanto, A., Nugroho, Y. A., Fikri, M. A. A., Fauji, A., ... & Dewi, W. R. The role of transformational leadership, organizational learning and structure on innovation capacity: Evidence from Indonesia private schools. *EduPsyCouns: Journal of Education, Psychology and Counseling*. 2020. Vol. 2. No 1. P. 378–397.

7. Niknam A. The impact of transformational leadership on innovation with the mediating role of culture and organizational commitment. *Journal of Accounting and Management Vision*. 2022. Vol. 5. No 62. P. 66–75.

8. Bernard M. Bass, Ronald E. Riggio. *Transformational Leadership*. London : Psychology Press, 2006. 296 p.

9. Landau, P. The 9 Best Leadership Games for Skill Development. Project Manager Website. 2018. URL: <https://www.projectmanager.com/blog/the-9-best-leadership-games> (дата звернення: 17.07.2022).

10. Groß-Mlynek L., Graf T., Haring M., Gabriel-Busse K., Feldhoff T. Cognitive Activation in a Close-Up View: Triggers of High Cognitive Activity in Students During Group Work Phases. *Frontiers in Education*. 2022. Vol. 7.

11. Kouzes, J. M., Posner, B. Z. *The Leadership Challenge Workbook*. New York: John Wiley & Sons, 2017. 160 p.

12. Garcia S. R. Tips for Undergraduate Research Supervisors. *Journal of Humanistic Mathematics*. 2020. Vol. 10. Issue 1. P. 337–346.

13. Bass B. M., Steidlmeier P. Ethics, moral character and authentic transformational leadership. 2003. URL: <http://cls.binghamton.edu/BassSteid.html> (дата звернення: 17.07.2022).

14. O'Shea C. Distributed leadership and innovative teaching practices. *International Journal of Educational Research Open*. 2021. Vol. 2. P. 100088.

15. Garcia-Pletsch M., Longo N. V. Reimagining leadership in Service-Learning: Student leadership of the next generation of engagement. *New Directions for Student Leadership*. 2016. No 150. P. 61–71.

16. Anugerahwati M. Integrating the 6cs of the 21st century education into the english lesson and the school literacy movement in secondary schools. *KnE Social Sciences*. 2019. P. 165–171.

17. Shabrina A., Astuti U. P. The Integration of 6Cs of the 21st Century Education into English Skills: Teachers' Challenges and Solutions. *Jurnal Pendidikan: Teori, Penelitian, dan Pengembangan*. 2022. Vol. 7. No 1.